Registered in Germany **Europa Revue Journal**
ISSN: 1862-6564 **Vol. 6 No. 6 (2026) Published June 30, 2026**

Pedagogical foundations of working with texts in primary school reading lessons

Yusupova Umida Zayniddin qizi

Student, Andijan State Pedagogical Institute

Abstract:

The paper outlines the pedagogical foundations of text-based instruction in primary reading lessons, detailing staged development of comprehension, analysis, and retelling skills aligned with age-specific needs. It substantiates the use of strategies (Q&A techniques, clustering, Venn diagrams, role reading), differentiated instruction, and clear assessment criteria, and highlights the impact of integration, reflection, and digital tools on reading literacy.

Keywords:

primary education; reading lesson; text work; reading literacy; comprehension strategies; analysis and synthesis; differentiated instruction; formative assessment; reflection; digital pedagogy

Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishlashning pedagogik asoslari.

Andijon davlat pedagogika inisituti talbasi

Yusupova Umida Zayniddin qizi

Annotatsiya:

Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishlashning nazariy-pedagogik asoslari yoritiladi. Matnni tushunish, tahlil qilish va qayta ifodalash ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirish, yosh xususiyatlariga mos metodlar (savol-javob, klaster, Venn diagrammasi, rolli o‘qish) hamda differensial yondashuv va baholash mezonlari asoslanadi. O‘qish savodxonligini rivojlantirishda integratsiya, refleksiya va raqamli resurslardan foydalanishning samaradorligi ko‘rsatiladi.

Аннотация:

В статье раскрываются педагогические основания работы с текстом на уроках чтения в начальной школе: поэтапное формирование навыков понимания, анализа и пересказа, учет возрастных особенностей, применение стратегий (вопросно-ответные техники, кластер, диаграмма Венна, ролевое чтение),

дифференциация и критерии оценивания. Показана эффективность интеграции предметов, рефлексии и использования цифровых ресурсов для развития читательской грамотности.

Kalit so‘zlar:

boshlang‘ich ta’lim; o‘qish darsi; matn ustida ishlash; savodxonlik; tushunish strategiyalari; tahlil va sintez; differensial yondashuv; formatif baholash; refleksiya; raqamli pedagogika

Ключевые слова:

начальное образование; урок чтения; работа с текстом; читательская грамотность; стратегии понимания; анализ и синтез; дифференциация; формативное оценивание; рефлексия; цифровые ресурсы

Kirish

Boshlang‘ich ta’limda o‘qish darslari o‘quvchilarning nafaqat o‘qish texnikasini, balki fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va nutqini rivojlantirishda ham muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, matn ustida ishlash jarayoni o‘quvchilarning mazmunni anglash, matndagi asosiy g‘oyani tushunish, qahramonlarga baho berish hamda o‘z fikrini mustaqil ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishlash metodikasi pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Matn ustida ishlashning pedagogik mohiyati

Matn ustida ishlash – bu o‘quvchining o‘qilgan matnni ongli ravishda qabul qilishi, mazmunini tushunishi, tahlil qilishi, xulosalar chiqarishi va uni hayotiy tajribasi bilan bog‘lay olishini ta'minlaydigan pedagogik faoliyatdir. Bu jarayonda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va o‘quvchini mustaqil fikrlashga undovchi shaxs sifatida ishtirok etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yosh xususiyatlariga ko‘ra obrazli tafakkurga ega bo‘lganligi sababli matn bilan ishlash jarayonida turli pedagogik usullardan foydalanish muhimdir. O‘quvchilar matnni faqat o‘qibgina qolmasdan, undagi voqealarni tasavvur qiladi, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholaydi va voqealar

rivojini tahlil qilishga harakat qiladi. Bu esa ularning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Matn ustida ishlashning asosiy bosqichlari

Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishlash odatda uch bosqichda tashkil etiladi.

1. Matnni o‘qishga tayyorlash

Bu bosqichda o‘quvchilarda mavzuga qiziqish uyg‘otiladi. O‘qituvchi matn nomi, rasmlar yoki tayanch so‘zlar asosida suhbat tashkil etadi. O‘quvchilarning oldingi bilimlari aniqlanadi va yangi mavzu bilan bog‘lanadi. Notanish so‘zlar izohlanadi, bu esa matnni tushunishni osonlashtiradi.

Masalan, tabiat haqidagi matn o‘qilishidan oldin fasllar, hayvonlar yoki o‘simliklar haqida suhbat o‘tkazilishi o‘quvchilarning matn mazmunini yaxshiroq anglashiga yordam beradi.

2. Matnni o‘qish va tahlil qilish

Bu bosqich matn ustida ishlashning eng asosiy qismi hisoblanadi. Dastlab matn ifodali o‘qiladi, keyin o‘quvchilar navbat bilan o‘qiydi. O‘qituvchi matn mazmuni bo‘yicha savollar beradi, asosiy g‘oya aniqlanadi, voqealar ketma-ketligi tahlil qilinadi.

Shuningdek, quyidagi metodlardan foydalanish samarali natija beradi:

- savol-javob;
- klaster tuzish;
- "Aqliy hujum";
- rollarga bo‘lib o‘qish;
- insert usuli;
- Venn diagrammasi;
- "Baliq skeleti" metodi;
- muammoli savollar.

Mazkur metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga va erkin muloqot qilishga o‘rgatadi.

3. Mustahkamlash va umumlashtirish

Dars yakunida o‘quvchilar matn yuzasidan xulosa chiqaradilar. Matn mazmunini qayta hikoya qilish, reja tuzish, maqol yoki hikmatli so‘z topish, qahramonlarga tavsif berish kabi topshiriqlar bajariladi. Bu bosqich o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish bilan birga, olgan bilimlarini mustahkamlaydi.

Matn ustida ishlashning pedagogik tamoyillari

Boshlang‘ich ta'limda matn ustida ishlash quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:

1. ta'limning izchilligi va tizimliligi;
2. o‘quvchining yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
3. onglilik va faollik tamoyili;
4. ko‘rgazmalilik;
5. nazariya va amaliyot birligi;
6. mustaqil fikrlashni rivojlantirish;
7. kompetensiyaviy yondashuv.

Ushbu tamoyillar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar bilimni tayyor holda emas, balki izlanish va mushohada qilish orqali egallaydilar.

Matn ustida ishlashning o‘quvchi rivojlanishiga ta'siri

Matn ustida muntazam ishlash o‘quvchilarda bir qator muhim kompetensiyalarni shakllantiradi. Jumladan:

1. ongli va ravon o‘qish malakasi rivojlanadi;
2. lug‘at boyligi kengayadi;
3. og‘zaki va yozma nutq takomillashadi;
4. mantiqiy hamda tanqidiy fikrlash rivojlanadi;
5. kitobxonlik madaniyati shakllanadi;
6. ijodiy fikrlash va tasavvur doirasi kengayadi;
7. axloqiy hamda estetik tarbiya mustahkamlanadi.

Bugungi kompetensiyaviy ta'lim tizimida aynan shu ko‘nikmalar o‘quvchining keyingi bosqichlarda muvaffaqiyatli ta'lim olishi uchun muhim omil sanaladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni

Hozirgi kunda boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish matn ustida ishlash samaradorligini oshirmoqda. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, animatsiyalar, audio matnlar va interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning darsga qiziqishini kuchaytiradi.

Shuningdek, STEAM, loyiha asosida o‘qitish, hamkorlikda ishlash, kreativ fikrlashni rivojlantirish kabi zamonaviy yondashuvlar matn mazmunini chuqurroq o‘zlashtirish imkonini beradi. O‘quvchilar matnni faqat o‘qib tushunish bilangina cheklanmay, uni tahlil qiladi, muammolarni aniqlaydi, yechimlar taklif etadi va o‘z fikrini asoslab bera oladi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishlash o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishning asosiy vositalaridan biridir. Mazkur jarayon o‘quvchilarda matnni ongli tushunish, tahlil qilish, mustaqil fikrlash va nutq madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Darslarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda kompetensiyaviy yondashuvdan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilim sifatini oshiradi, ularni faol va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Shu bois matn ustida ishlash metodikasini doimiy ravishda takomillashtirish boshlang‘ich ta'limning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2023.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2021.

3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim fanlari bo‘yicha Milliy o‘quv dasturi. – Toshkent, 2022.

4. Jumayev M. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.

5. G‘afforova T., Nurullayeva Sh. O‘qish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.

6. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

7. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2018.

8. Azizxo‘jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

9. Vygotsky L. S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.

10. Bruner J. The Process of Education. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.

11. Snow C. E. Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension. – Santa Monica: RAND Corporation, 2002.

12. UNESCO. Global Education Monitoring Report. – Paris: UNESCO Publishing, 2023.

13. UNESCO. Education for Sustainable Development: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017.

14. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. – Paris: OECD Publishing, 2023.

15. Anderson R. C., Hiebert E. H., Scott J. A., Wilkinson I. A. G. Becoming a Nation of Readers: The Report of the Commission on Reading. – Washington, DC: National Institute of Education, 1985.